

EDUKACIJA U URBANOM DIZAJNU - PROJEKAT PUBLIC ART PUBLIC SPACE

Doc. mr Jelena Živković, Doc. Zoran Đukanović, Doc. mr Ksenija Lalović,
mr Stevan Vuković, Charlotte Cohen
Arhitektonski fakultet, Beograd (1-3), Studentski Kulturni centar Beograd (4), Percent for
Art NY (5)

ABSTRAKT

Rad se bavi istraživanjem alternativnih oblika edukacije studenata u oblasti urbanog dizajna i primarno je fokusiran na oblast umetničkog oblikovanja javnih gradskih prostora. U radu će biti prezentovani metodi i iskustva realizacije projekta Public art Public space koje karakteriše rad multidisciplinarnih timova studenata u koncipiranju, razradi i realizaciji projekata kao i njihove aktivnosti na animiranju, edukovanju i participiranju šire javnosti i lokalnog građanstva u različitim fazama realizacije projekata.

1. UVOD: projekat PUBLIC ART PUBLIC SPACE (PAPS)

Značajnu komponentu kvaliteta urbanog dizajna predstavlja mogućnost ostvarivanja visokih estetskih kvaliteta urbane forme i urbanog mobilijara ali i mogućnost integracije različitih oblika umetničkog izražavanja u oblikovanje i život grada. Upravo ove teme predstavljaju osnovnu sferu istraživanja i delovanja projekta Public art Public space (u daljem tekstu - PAPS), osnovanog 2003.g na Arhitektonskom fakultetu u Beogradu

Projekat Public Art & Public Space se bavi javnim gradskim prostorima u kontekstu redefinisanja načina njihovog oblikovanja i korišćenja. U tom cilju ovaj projekat afirmiše i realizuje:

- a) interdisciplinarno delovanje različitih struka u toku čitavog procesa dizajna i realizacije projekata,
- b) edukaciju i participaciju šire javnosti i lokalne zajednice u procesu stvaranja primerenog urbanog okruženja - bazirajući se na delatnosti koja predstavlja osnov svih budućih realizacija kvalitetnih prostora u gradu
- c) edukaciji novih generacija dizajnera gradskog prostora kroz promovisanje interdisciplinarnog rada studenata različitih fakulteta koje povezuje delovanje u oblasti umetnosti u funkciji urbanog dizajna (arhitektura, umetnost, pejzažna arhitektura, društvene nauke....).

Ovakav karakter delovanja PaPs-a ima poseban značaj u kontekstu naše sredine i kontrasta, neizvesnosti, ograničenja i potencijala koje karakterišu sledeće odrednice:

- Nivo integracije umetnosti u gradske prostore u gradovima Srbije je na veoma niskom nivou kao i kvalitet realizacije i održavanja realizovanih projekata. Sa druge strane, postoji veliki broj javnih i polujavnih prostora koji poseduju izvanredne potencijale za umetničko preoblikovanje i aktiviranje. Sposobnost prepoznavanja potencijala velikih i malih, specifičnih i običnih, gradski značajnih i lokalnih, ozelenjenih i neozelenjenih, ... *različitih* javnih prostora kao i njihovog jedinstvenog i neponovljivog konteksta nastajanja, razvoja, kao i (dez)integracije u život i strukturu grada predstavlja veštinu koja se uči , razvija i unapređuje i u tom smislu značajan aspekt edukacije mladih stručnjaka čiji je predmet delovanja gradski prostor.
- Na drugom nivou, reforma nastave visokoškolskog obrazovanja u Srbiji zasnovana na principima Bolonjske deklaracije - koji podrazumevaju: dvostepeno obrazovanje, omogućavanje mobilnosti i razmene studenata, evropsku saradnju i standardizaciju kvaliteta ali i inter-institucionalnu kooperaciju kao i integralne programe studiranja, obuke i istraživanja - podrazumeva slabljenje strogih podela unutar Univerziteta i razvoj različitih interdisciplinarnih programa. Budući da je po svojoj definiciji i prirodi interdisciplinarna - oblast Public art-a je svakako jedna od onih koja se može kvalitetno i svrhovito istraživati u međufakultetskoj saradnji .

Konačno, zahvaljujući nestabilnoj političkoj situaciji i siromašnoj nacionalnoj ekonomiji kao i brojnim problemima tranzicije nije realno očekivati veća ulaganja u umetničko oblikovanje javnih gradskih prostora u doglednoj budućnosti. Međutim, čak i u takvim uslovima *moгуće je delovati i malim, inkrementalnim poduhvatima upoznavati građane i institucije sa oblasti koja u velikoj meri može da unapredi kvalitet njihovog života.*

Ovo je predstavljalo motiv nastanka i okosnicu rada projekta PaPs koji u datim uslovima ima zadatak da pripremi osnovu za buduću jaču integraciju umetnosti u oblikovanje javnih prostora grada - radom na korišćenju ljudskih potencijal i znanja u kontekstu obrazovnih, društvenih i ekonomskih reformi u Srbiji.

Aktivnosti PAPSa obuhvataju široko polje delovanja u cilju:

- *afirmacije* koncepta Public Art-a,
- *edukacije* studenata, eksperata, institucija i javnosti u oblasti PA u pravcu interdisciplinarnog delovanja i integracije javnosti u proces planiranja i uređivanja javnih gradskih prostora,
- *realizacije* projekata Public Art-a (PA).

Relizuju se kao:

- planiranje, projektovanje i realizacija projekata Public Art-a kroz multidisciplinarnu studentske radionice i akcije koje uključuju delovanje eksperata i javnosti u svim fazama rada
- prezentacije u javnosti svih faza rada na Public Art-a projektima
- predavanja o umetnosti u javnom prostoru, dizajnu javnih gradskih prostora, participaciji građana u procesu uređivanja javnih prostora
- podrška akcijama i prezentacijama kojima se popularizuje PublicArt-a

U ovom radu će biti prezentovani tema, metodi, efekti i iskustva realizacije jednog godišnja projekta Public art Public space koje karakteriše rad multidisciplinarnih timova studenata u koncipiranju, razradi i realizaciji projekata kao i njihove aktivnosti na animiranju, edukovanju i participiranju šire javnosti i lokalnog građanstva u različitim fazama realizacije projekata.

2. PAPS 2003 - KORAK KA RECI

2.1. Tema

Poligon projekta za 2003.godinu bio je inicijalno vezan za Beograd i jednu od njegovih osnovnih razvojnih tema, *povezivanje grada i njegovih reka*. Projekat PAPS 2003 - Korak ka reci - obuhvatio je istraživanje mogućnosti prostornog unapređenja i aktiviranja putanja povezivanja centralnog jezgra Beograda sa Savom na prostoru između Kalemegdana i Tramvajskog mosta.

Razlozi za izbor ove lokacije bili su brojni i uslovljeni sa jedne strane značajem lokacije u prostornom, istorijskom i socio-kulturnom smislu, a sa druge strane identifikovanim problemima u korišćenju potencijala koje brojni prirodni i stvoreni resursi ove lokacije poseduju. Reč je o centralnom, trgovačko-poslovnom gradskom jezgru koje je generator pešačkih kretanja i susreta, mesto brojnih, različitih javnih prostora i

institucija, kulturno-istorijsko jezgro Beograda sa brojnim spomenicima kulture i turističkim atrakcijama.

Na žalost, sva koncentracija gradskih aktivnosti i kretanja locirana je u neposrednom okruženju pešačke zone u Knez Mihajlovoj. Sa udaljavanjem od osovine Knez Mihajlova -Terazije opada i nivo aktivnosti i komunikacija. Na taj način, neke od najlepših i u kulturno-istorijskom smislu najznačajnijih gradskih celina (Kosančićev venac, Savamala, Terazijski plato...) ostaju pasivni i zaboravljeni prostori koji odsustvom aktivnosti i atraktivnosti svojih javnih prostora postaju barijera povezivanja dva jaka magnetna: centralne gradske osovine i reke kao prirodnog magnetna. Sa druge strane, upravo su ove prostorne celine izuzetno bogate raznovrsnim javnim prostorima i ambijentima specifične lepote.

Zbog toga je i osnovna strategija PAPSa 2003 - *Korak ka reci*- bila da se disperzijom brojnih događaja i umetničkih intervencija u javnim prostorima obuhvaćenog područja, poput prosipanja magnetnih opiljaka, aktiviraju brojni potencijali ovih prostora i tako, intenzivira njihovo posećivanje i korišćenje, smanje distance između aktivnih tačaka u prostoru i time putanja ka reci učini atraktivnijom i pristupačnijom. Ideja je, dakle, bila da se spuštanje grada na reku ali i približavanje grada reci realizuje : *korak po korak*.

2.2. Polazne pretpostavke i metod rada

Polazna strategija - korak po korak i prethodno definisani ciljevi rada PaPsa usloveli su i metod i faze rada na projektu.

Zamišljeno je da projekat bude realizovan organizacijom interdisciplinarnih studentskih timova, sa učesnicima iz različitih fakulteta beogradskih univerziteta, koji su uz pomoć profesionalaca - mentora različitih struka, iz zemlje i inostranstva na različite načine tretirali problem silaska grada na reku u cilju što kvalitetnije aktivacije postojećih ili formiranja novih putanja i načina povezivanja grada i njegovih obala, Očekivana je i intenzivna saradnja studenatskih timova sa lokalnom zajednicom na generisanju, razradi i realizaciji ideja i projekata i prezentacija svake od faza rada u javnosti.

Polazni, ograničavajući uslovi bili su:

- nepostojeći budžet
- odsustvo saradnje među fakultetima Beogradskog Univerziteta
- ograničeno vreme delovanja (period februar-juli)

U datom kontekstu projekat *Korak ka reci* osmišljen je kao *eksperiment* koji je trebao da proveri sledeće polazne pretpostavke:

- Moguće je interdisciplinarni rad studenata Beogradskog Univerziteta iako ne postoji zvanična saradnja fakulteta
- Motivacija da se realizuje sopstvena ideja predstavlja posebnu snagu za delovanje u ograničenim uslovima rada i realizacije. U ograničenim uslovima delovanja (nepostojeći budžet, odsustvo iskustva u interdisciplinarnom radu, neaktivnost lokalne zajednice....) moguće je inicirati studente da realizuju projekte interdisciplinarnog pristupa umetničkom oblikovanju javnih gradskih prostora
- Moguće je ostvariti masovnost intervencija umetničkog oblikovanja javnih gradskih prostora delovanjem multidisciplinarnih studentskih timova
- Moguće je ostvariti raznovrsnost intervencija umetničkog oblikovanja javnih gradskih prostora delovanjem multidisciplinarnih studentskih timova
- Studenti mogu biti inicijatori rada sa lokalnom zajednicom na realizaciji projekata
- Studenti mogu animirati građane da aktivno učestvuju realizaciji projekata

Porvera prethodno postavljenih teza i realizacija projekta Korak ka reci trebala je da se realizuje u tri faze

- inicijacija
- generisanje i razrada ideja
- realizacija

koje će u daljem izlaganju biti detaljnije prezentovane kroz sagledavanje aktivnosti i rezultata svake od navedenih faza

2.3 Faze rada na projektu

Faza 1-inicijacija

Odsustvo interdisciplinarnog delovanja u našoj akademskoj praksi uslovalo je nepostojanje oficijelnih veza među fakultetima i mogućnost koordiniranog rada mešovityh studentskih timova na projektu od samog početka. Sa druge strane ideja o aktiviranju mnoštva prostora uslovala je potrebu za prethodnim identifikovanjem i istraživanjem potencijala javnih gradskih prostora na obuhvađenom području. Potreba za predistraživanjem je takođe bila uslovljena i siromaštvom istraživanja u oblasti umetničkog oblikovanja javnih gradskih prostora Beograda kojim bi se rad na projektu fokusirao samo na konkretne intervencije u prostoru.

Sve ovo je uslovalo potrebu za uspostavljanjem inicijalne faze u radu na projektu čiji je zadatak bio da prezentovanjem rezultata o potencijalima

javnih prostora centralne gradske zone i potrebi njihovog umetničkog oblikovanja obezbedi dalje animiranje institucija, građanstva, mentora i studenata različitih fakulteta. Inicijalna faza je rađena na Arhitektonskom fakultetu u okviru redovne nastave na predmetima Urbane funkcije-rekreacija i Arhitektonska analiza. Ostale faze su se realizovale u prostoru Muzeja Primenjenih umetnosti u Beogradu u okviru interdisciplinarnih radionica u kojima su značajnije učešće uzeli studenti umetnosti i pejzažne arhitekture .

a) Aktivnosti

Inicijalna faza predstavljala je *predistraživanja potencijalnih lokacija* za umetničko oblikovanje prostora. Realizovana je u okviru predmeta Urbane funkcije - rekreacija na 3.godini osnovne nastave Arhitektonskog fakulteta.

Obuhvatila je dve celine:

- *istraživanje mreže* javnih otvorenih prostora i javnih objekata na obuhvaćenom području (istraživanje istorijskog razvoja područja, funkcionalnih i fizičkih karakteristika područja, različitih mreža događaja, aktivnosti, komunikacija, turističkih atrakcija, dominantni, akcenata i repera u prostoru, identifikacija značajnih vizura, veza sa prirodnim karakteristikama i morfologijom terena,...)
- *istraživanje pojedinačnih lokacija* (za svaku lokaciju su identifikovani: položaj na području i u mreži javnih prostora, funkcionalna i fizička struktura, istorijski aspekt razvoja, značajni objekti, prirodno-morfološke karakteristike, potencijali-rizici, kardinali, specifičnosti ambijenta i najznačajnije vizure)

Ovo istraživanje je bilo praćeno intenzivnim radom sa lokalnom zajednicom i *istraživanjem bibliografije* o obuhvaćenom području.

Takođe, predistraživanje ideja o prostornim *mogućnostima obeležavanja i zaustavljanja u javnim prostorima* ostvareno je na poligonu Terazijske terase u okviru predmeta Projektovanje 1 na 1. godini osnovne nastave Arhitektonskog fakulteta. Zadatak je bio da se na prostoru Terazijske terase funkcionalno osmisli i isprojektuje mala forma jednostavnog oblika, jasnog izraza i specifične namene sa akcentom na istraživanju relacija: prostor - akter - forma

Time je izvršena identifikacija javnih prostora na zadatom poligonu (centralna zona Beograda) i analiza njihovih potencijala za umetničko unapređenje.

b) Rezultati

Rad studenata Arhitektonskog fakulteta rezultirao je

- publikacijom *Katalog javnih prostora u centralnoj zoni Beograda*

- prezentacijom projekata sa Terazijske terase: *Urban stop*
  - prezentacijom *Programa PAPS*
- koji su poslužili kao inicijacija za formiranje multidisciplinarnih studentskih timova i upoznavanje javnosti sa radom PAPS-a

Faza 2- generisanje i razrada ideja

a) Aktivnosti

Faza 2 je realizovana u prostoru podruma Muzeja primenjenih umetnosti u Beogradu. Formirani su multidisciplinarni studentski timovi prema afinitetima u oblicima delovanja u javnom prostoru. Timovi su radili sa međunarodnim timom mentora na generisanju i razradi ideja pojedinih radionica. Takođe, ostvaren je rad sa lokalnom zajednicom (građani, organi lokalne samouprave, lokalne i gradske komunalne, kulturne i druge institucije...). U toku rada realizovan je i veći broj predavanja renomiranih predavača iz zemlje i sveta.

U cilju jasnijeg predstavljanja ideja javnosti i bolje međusobne komunikacije, grupa/radionica je pored rada na grafičkoj prezentaciji projekta, trebalo da definiše svoj *podprojekat na jedinstveno uređen način*: 1) Naziv projekta, 2) Predmet i sadržaj projekta (uključuje objašnjenje i definisanje: a) motiva za rad, b) osnovne teme-ideje rada, c) izbora lokacija, putanja, područja, d) odnos prema prostornom kontekstu i lokalnoj zajednici, e) projekat kao celinu u odnosu na temu i eventualne podprojekte, tj. konkretne intervencije u prostoru), 3) Ciljevi i očekivani rezultati projekta- način prezentovanja, 4) Metod i način rada, 5) Sredstva za rad i materijalni resursi za realizaciju, 6) Način i vreme prezentacije (realizacije) finalnog projekta koji se realizuje

Ovo je bilo bitno uraditi iz više razloga: a) da bi učesnici usmerili pažnju i na šire značenje ali i na ostvarljivost konkretnih projekata, b) da bi mentorski tim razumeo ideje i anticipirao njihovu ostvarljivost, c) da bi i prezentacija lokalnoj zajednici, potencijalnim investitorima kao i završna prezentacija široj javnosti bila jasna u cilju njihove što šire participacije.

Neizvesnost sredstava za finansiranje realizacije projekata uslovili su i potrebu da se *projekti definišu na dva nivoa*:

- Prvi nivo je "*velika vizija*"- ideja o tome šta je za prostor najbolje u kontekstu osnovnih medijuma za umetničko izražavanje (svetlo, muzika,...). To su projekti simulacije prostora kakav bi trebao da bude kada bi to materijalna sredstva dozvolila.
- drugi nivo je "*malo ali moguće*" - projekat koji se u osnovnoj ideji može realizovati sa minimalnim sredstvima

b) Rezultati

Rad multidisciplinarnih studentskih timova rezultovao je kroz:

- *Publikacija inicijalnih predloga radionica*
- *Prezentacije idejnih koncepata multidisciplinarnih studentskih timova*

Faza 3- realizacija

a) Aktivnosti

Faza realizacije je započela selekcijom konkretnih putanja povezivanja grada i reke i prostora koji će se sa tim ciljem primarno aktivirati. Pristupilo se radu na scenariju integralne prezentacije radionica u cilju ostvarivanja njihovog sinergetskog dejstva u javnim prostorima. Ostvarena je i saradnja sa Međunarodnom letnjom školom Univerziteta umetnosti koja se 2003 godine realizovala u Beogradu na istoj teritoriji. Realizacija je podrazumevala rad na razradi plana realizacije svake pojedinačne radionice sa mentorima kao i relevantnim učesnicima u realizaciji -stručnjacima i lokalnom zajednicom. Posebna aktivnost se odnosila na prikupljanje sredstava i formiranje sponzorskog borda pri čemu su i studenti aktivno učestvovali u prezentaciji i animiranju sponzora za svoje projekte.

b) Rezultati

Realizacija radionica multidisciplinarnih studentskih timova na aktiviranju i redizajnu javnih prostora na području Knez Mihajlove, Kosančićevog Venca, priobalja Save i Terazijskog platoa rezultirala je manifestacijom-Korak ka reci- održanoj 12.7.2003. Na odabranim putanjama koje Knez Mihajlovu i Terazije povezuju sa rekom Savom realizovani su brojni prostorni, muzički i scenski događaji. Dijapazon događaja u okviru ove manifestacije kretao se od svetlosnog i fizičkog redizajna pojedinih delova Topličinog i Kosančićevog venca, uvođenja elemenata prirode u gradski ambijent ozelenjavanjem puta između centralnog gradskog jezgra i reke, projekcija eksperimentalnih video i filmskih radova, promene vizuelne pojavnosti sredstava gradskog saobraćaja putem intervencija na njihovoj spoljašnjosti i unutrašnjosti, modnih revija, nastupa pevačkih društava, animacije od strane glumaca i žonglera, kreativnih radionica sa decom i dr...Detaljni prikaz dat je u tabeli1.

Efekti manifestacije Korak ka reci bili su dodatno pojačani njenom simultanom realizacijom sa završnom prezentacijom Letnje škole Univerziteta umetnosti koja je za predmet rada imala istu lokaciju i sa kojom je Paps ostvario blisku saradnju. Sintergetsko dejstvo ove dve prezentacije učinili su da 12.juli 2003. prisutnim Beograđanima ostao u sećanju kao mali praznik umetnosti u javnim prostorima grada.

RADIONICA	OBLIK DELOVANJA	OBLIK UMETNIČKOG IZRAŽAVANJA	SREDSTVO
prati znak	grafiti	likovna umetnost	tramvaj boje
pevujući tramvaj	muzika u tramvaju sa travnatim podom	muzičko scenski performans	tramvaj trava glas
zeleni put	obeležavanje puta do reke prirodnim elementima travnati lavirint, zelene lopte i bojeno drveće	likovna umetnost, performans	trava. boje, cvetni aranžmani
step	osvetljenje malog stepeništa na K.Vencu	likovna umetnost	klirtni kubusi, svetlo
vagoni	muzičko scenski , modni performans	modna revija performans	vagon
proosvetljenje	sukcesivno osvetljavanje i animiranje puta do reke	likovna umetnost, performans	svetlo, projekcije,
visions	projekcije prizora sa reke na lavirintu od platana	likovna umetnost,	svetlo, projekcije,
deca kosančicevo m vencu i lutkarsko pozorište	likovna radionica za decu, ukrašavanje ograde biblioteke lutkarsko pozorište	likovna umetnost, pozorišna umetnost	papir i boje, lutke i platna, ograda biblioteke
vodiči	glumci vodiči kroz izmišljeni Beograd	pozorišna umetnost	kostimi i ulice Beograda
brod/ illumination party	osvetljavanje grada sa reke baterijskim lampama	likovna umetnost	brod
vidi reka	koncert i izložba prizora sa reke na Terazijama	likovna umetnost muzika	skele, platna
bilbord galerija	foto	likovna umetnost	bilbordi
medija tim	prezentacija projekta	likovna umetnost	digitalni mediji

tabela 1 - radionice (podprojekti) projekta Korak ka reci -PaPs 2003

2.4 Efekti projekta PaPs 2003- Korak ka reci

Efekti rada i realizacije podprojekata pojedinačnih radionica sumirani su u tabeli 2. Uočava se relativno visok stepen ostvarenosti interdisciplinarnog rada u većini radionica. Takođe, iako ne masovan - rad sa lokalnom

zajednicom sa uspehom je ostvaren u tri radionice i može se smatrati značajnijim uspehom projekta budući da je saradnja nastavljena i u narednim projektima PaPsa na lokaciji Kosančićevog venca. Animiranje građana da aktivno učestvuju u performansima takođe je ostvareno sa relativnim uspehom u pojedinim radionicama dok su pojedine radionice sa uspehom aktivirale pojedine institucije da aktivno uzmu učešća u projektu kao i da nastave saradnju sa PaPs om u daljim projektima (GSP, JŽ, Opštine Savski venac i Stari grad, Grad Beograd...). Na žalost trajnost dela uglavnom je izostala. Međutim, čak i kratkotrajna u vremenu ove male intervencije ukazale su na značajne mogućnosti aktiviranja javnih prostora centralne zone grada.

RADIONICA	INTERDISCIPLINARNI RAD	RAD SA LOKALNOM ZAJEDNICO	AKTIVIRANJE GRAĐANA	AKTIVIRANJE INSTITUCIJA	TRAJNOST DELA
prati znak	+ -			+	+
pevujući tramvaj	+		+	+	
zeleni put	+		+	+	
step	+				+ -
vagoni	+		+	+	
proosvetljenje	+	+			
visions	+ -	+			
deca i kosančićevom vencu lutkarsko pozorište	+	+	+		+ -
vodiči	+ -		+		
brod/ illumination party	+		+		
vidi reka				+	+ -
bilbord galerija	+				+ -
medija tim			+	+	

tabela 2 - Efekti realizacije projekata pojedinačnih radionica

U tom kontekstu možemo govoriti i o ukupnim efektima čitave akcije , tj. stepenu ostvarenja pojedinih ciljeva i zadataka postavljenih u okviru projekta Korak ka reci koji će na ovom mestu biti sumirani samo u osnovnim odrednicama (tabela 3)

Uzimajući u obzir ograničavajuće faktore: nepostojeći budžet, odsustvo međufakltske saradnje kao i ograničeno vreme za realizaciju i sama činjenice da je manifestacija održana uz prezetnaciju rada 14 radionica u različitim oblicima umetničkog izražavanja i da je uspela da okupi

nekoliko hiljada Beograđana - može se smatrati uspehom. Posebno značajnim se mogu smatrati uspostavljanje interdisciplinarnih radionica kao i uspeh pojedinih radionica da uspostave i kontinuirano rade sa lokalnom zajednicom na realizaciji projekata. Aktiviranje i edukovanje građana i institucija u oblasti PA je bilo neophodno kako bi se projekat uopšte i realizovao. I ovaj segment delovanja ostvaren je sa uspehom iako bi on svakako bio veći da je vreme za realizaciju bilo duže. Nepostojanje informacija i iskustava u ovoj oblasti usporili su u određenoj meri realizaciju projekta i preusmerili oblik njegove realizacije u uslovima neizvesnosti.

CILJEVI	ZADACI	EFEKTI
edukacija studenata kroz	interdisciplinarni rad	+
	rad sa lokalnom zajednicom	+ -
	realizaciju ideja u prostoru	+
aktiviranje potencijala javnih gradskih prostora kroz obezbeđenje	raznovrsnost oblika umetničkog izražavanja u javnim prostorima	+
	masovnost intervencija umetničkog aktiviranja javnih gradskih prostora	+
aktiviranje i edukacija lokalnog stanovništva, institucija i građana kroz	aktiviranje lokalnog stanovništva da učestvuju u stvaranju projekata	+ -
	aktiviranje građana da učestvuju u događajima	+ -
	edukacija građana u oblasti PA	+ -
	aktiviranje institucija da učestvuju u realizaciji projekata	+

tabela 3 - stepen ostvarenja (efekti) pojedinih ciljeva i zadataka postavljenih u okviru projekta Korak ka reci

Pored toga kao neki od problema se mogu navesti: a) aktiviranje i animiranje studenata umetnosti da uzmu šire učešće u radu kao posledica percipiranja umetnika kao individualca i načina školovanja kojim se afirmiše individua a ne zajednički rad i saradnja, b) način, oblici i dinamika finansiranja projekata što je bitno odredilo i način realizacije manifestacije uslovljeno pre svega pionirskim poduhvatom uspostavljanja veza i edukovanja institucija u ovoj oblasti c) odsustvo šire participacije građana na pojedinim lokacijama pre svega gde ne postoji jasno izražen identitet susedstva, itd.

3. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Prezentovani projekat PaPs 2003 - Korak ka reci potvrdio je nekoliko polaznih pretpostavki ali i otvorio brojna pitanja koja je u budućnosti realizacije projekata Public Art-a potrebno uzeti u razmatranje.

Projekat je pokazao da je moguć i poželjan svaki oblik interdisciplinarnog rada posebno u procesu edukacije jer su tokom rada na samom projektu studenti razmenjivali znanja i upoznavali različite načine percipiranja problema uslovljeno strukovnom diferenciranju.

Takođe poseban značaj u edukativnom procesu bila je i saradnja sa lokalnom zajednicom i lokalnim institucijama koja je omogućila šire, kompleksnije ali u mnogim aspektima i dublje sagledavanje problema realizacije i usklađivanja različitih afiniteta, potreba, finansijskih i tehničkih ograničenja.

Pored interdisciplinarnosti i saradnje sa lokalnom zajednicom i javnim institucijama - specifičnost edukativnog procesa u okviru projekta PAPS 2003, a za mnoge učesnike i posebna motivacija, bila je činjenica da je za razliku od ogromne većine studentskih radova koji ostaju samo u domenu realizacije na papiru u vidu skica i projekata - ideja PAPSa 2003 bila da se osmišljeni projekti realizuju u konkretnim prostorima u skladu sa mogućnostima što je i ostvareno.

Na kraju može se reći da je i pored navedenih problema i ograničenja ovaj projekat je ostvario svoj primarni cilj a to je da kroz korišćenje i afirmaciju kreativnih snaga studenata različitih disciplina, aktivira potencijale javnih prostora koji se spuštaju i vode do reke Save kroz animiranje lokalnog stanovništva i institucija da uzmu učešća u stvaranju vrednijih i životnijih prostora pokazujući Beograđanima ponovo zaboravljenu lepotu života u priobalju. Ostaje međutim na kraju pitanje koje tek traži odgovore a koje je postavio jedan stanovnik Kosančićevog venca inače aktivni učesnik u projektu na dan kada je održana finalna prezentacija manifestacije Korak ka reci: *Nama je predivno sada ali šta će biti sutra kada se sve ovo završi i vi odete?*

Odgovor na ovo pitanje daje i samo letimični pogled na predivni, i na žalost ponovo uspavani i u parking pretvoreni Kosančićev venac. Studenti su bili i doćiće ponovo. Ali pravi i trajni efekti se mogu očekivati tek kada borba za ove prostore dobije šire osnove i kada lepota i primerenost zajedničkog, javnog prostora ponovo bude prepoznata kao značajan faktor kvaliteta življenja u gradu.

EDUCATION I URBAN DESIGN - PROJECT: PUBLIC ART PUBLIC SPACE

Doc. mr Jelena Živković, Doc. Zoran Đukanović, Doc. mr Ksenija Lalović,
mr Stevan Vuković, Charlotte Cohen
Arhitektonski fakultet, Beograd (1-3), Studentski Kulturni centar Beograd (4), Percent for
Art NY (5)

ABSTRACT

This paper explores alternative approaches in academic urban design education. It is mainly focused on the field of public art in public space. It presents works, methods and experiences of PAPS (Public art Public space) project established with the idea to promote collaborative interdisciplinary work of public artists, urban designers, planners, landscape architects, engineers... that work along with local citizens, local groups and referent governmental levels on projects in the civic realm.

Besides the affirmation of interdisciplinary approach - this project has another but certainly not less important goal: academic education of a new generation of design professionals that should be able accept this collaborative approach and apply it their future professional practice. This is an excellent basis for collaboration between Faculties of architecture, fine arts, applied arts, landscape design, performing arts, etc. that happened for the first time in the history of University of Belgrade.

Finally, since public art has scarce tradition in Serbia, there is a need to gain public attention and more intensive public participation (thorough local initiatives and public institutions) through developing public knowledge and awareness about their role in public space design process.